

VOORBIJ HET CLICHÉ

OVER GENUANCEERDE
BEELDVORMING

Ik in een witte overhemd met mijn handen in mijn zakken. Het is een cliché van de Nederlandse kunst.

Wilt u weten de reden dat ik in het wit was gekleed met mijn handen in mijn zakken?

Het overhemd had ik niet gekocht met mijn handen in mijn zakken.

De overhemd was niet gekocht met mijn handen in mijn zakken.

De overhemd was niet gekocht met mijn handen in mijn zakken.

Ik in een witte overhemd met mijn handen in mijn zakken. Het is een cliché van de Nederlandse kunst.

Wilt u weten de reden dat ik in het wit was gekleed met mijn handen in mijn zakken?

Het overhemd was niet gekocht met mijn handen in mijn zakken.

De overhemd was niet gekocht met mijn handen in mijn zakken.

De overhemd was niet gekocht met mijn handen in mijn zakken.

Ik in een witte overhemd met mijn handen in mijn zakken. Het is een cliché van de Nederlandse kunst.

Wilt u weten de reden dat ik in het wit was gekleed met mijn handen in mijn zakken?

Het overhemd was niet gekocht met mijn handen in mijn zakken.

De overhemd was niet gekocht met mijn handen in mijn zakken.

De overhemd was niet gekocht met mijn handen in mijn zakken.

VOORWOORD

Ongenuanceerde beeldvorming is snel gebeurd. Het doet iets met mensen. Het vervreemdt, verwijdert, creëert onbegrip bij de ene en ergernis of verdriet bij de andere. Het sluit uit en het sluit op. Daarom vind ik het als minister van Gelijke Kansen belangrijk om journalisten te stimuleren kritisch om te gaan met deze automatismen. Het is een uitnodiging om zichzelf zo onafhankelijk mogelijk te maken van ingebakken categoriserende manieren van kijken naar de mensen rondom. Een streven dat gedeeld wordt door heel wat journalisten.

Via deze brochure wil ik jullie inspiratie aanreiken en tips om hier nog beter mee om te gaan. Elk artikel op zich is een staaltje van knap journalistiek werk. Met dank aan de auteur, Jef Van Baelen. De bundeling ervan maakt meteen duidelijk dat genuanceerde beeldvorming eigenlijk iedereen aanbelangt.

Pascal Smet

Vlaams minister van Onderwijs, Jeugd en Gelijke Kansen

INHOUD

- 3** genderrollen
- 7** mensen met een handicap
- 11** seksuele identiteit
- 15** transgender
- 19** etnisch-culturele diversiteit
- 23** leven in armoede
- 27** jongeren in de media
- 31** oud en niet out

Colofon

Een uitgave van de Vlaamse overheid – Gelijke Kansen in Vlaanderen
Verantwoordelijke uitgever: Heidi Vander Poorten, Boudewijnlaan 30, 1000 Brussel
Depotnr. D/2011/3241/334
Teksten: Jef Van Baelen
Redactie: Vlaamse Vereniging van Journalisten
Vormgeving en cartoons: Magelaan

Met dank aan de VVJ voor de eerdere publicatie van de artikels in de Journalist.

VOORBIJ HET CLICHÉ: GENDERROLLEN

Over hoe mannen en vrouwen worden neergezet in het nieuws, en welke gevolgen dat heeft

Eigenlijk beleven we onze leefwereld voortdurend in clichés. Vaste beelden ordenen onze gedachten, alsof we voor ieder concept een mentaal sjabloon bezitten. Doe de oefening even. Denk aan een boom. Klaar? De kans is groot dat u nu een beeld in uw hoofd hebt van een bruine stam van zowat acht meter hoog, met een weelderig bladerdek. Een beeld uit de lente of de zomer dus.

Het zou zelfs kunnen dat u zich een boom voor de geest hebt gehaald die u zelf nog gekend hebt. Nochtans hebben heel wat bomen geen bladeren maar naalden, zijn er soorten die meer dan honderd meter hoog worden en bestaan variëteiten waarvan de wortels meters onder water liggen. Er zijn met andere woorden ontelbaar veel verschijningsvormen van een boom, waarvan een heel aantal in weinig lijken op het typevoorbeeld boom dat u in gedachten had. Denken aan een boom is misschien nog een onschuldig taal-spelletje, problematischer wordt het wanneer het over mensen gaat. Zeker wanneer stereotiepe denkbeelden vanzelfsprekendheden worden die een situatie bestendigen en mensen in hun ontwikkeling gaan remmen. Deze eerste aflevering van Voorbij het cliché, een reeks opgezet door het team Gelijke Kansen in Vlaanderen, gaat over genderrollen. Over hoe mannen en vrouwen worden neergezet in het nieuws, en welke gevolgen dat heeft.

Als casestudy kochten we op dinsdag 5 oktober 2010 een veelgelezen mannen- en een al even populair vrouwenblad. P-Magazine pakt die week uit met twee gamende zussen van 18 en 20 die in hun ondergoed voor een PlayStation zitten. Flair stuurt zijn lezeressen naar de relatietherapeut onder de titel 'Scheiden of blijven' en vertelt persoonlijke verhalen zo-

als "Vanbinnen ben ik nog steeds dat dikke meisje" en "Als je moeder je jeugd verpest". Denken ze er bij P-Magazine en Flair over na hoe ze 'de man' en 'de

vrouw' weergeven? En is dat niet een nog nijpender kwestie wanneer je lezerspubliek voor het overgrote deel slechts binnen een van beide seksen te situeren valt? "Onze lezers is in regel een jonge, levenslustige vrouw tussen 16 en 35", vertelt Tine Trappers, chef reportage bij Flair. "Natuurlijk heeft dat gevolgen voor welke journalistieke keuzes we maken, maar tegelijk zijn we ons goed bewust van het gevaar de wereld te veel vanuit dat perspectief te benaderen. Man-onvriendelijk mogen we nooit worden."

Laatst bracht Flair een stuk over bedprestaties. Tine Trappers: "Het zou al te makkelijk zijn om daarin te beweren: de mannen bakken er niets van, vrouwen zijn hier weer eens de dupe. Het mag nooit een verhaal van wij tegen zij worden. Ons intern ijkpunt is: stel dat een gelijkaardig artikel in P-Magazine of Ché had gestaan, maar dan met de vrouw als benadeelde partij: zouden wij ons dan onheus behandeld voelen? Stukken die daaraan voldoen, komen er niet in."

"Uiteraard zien ook wij er op toe dat vrouwen positief en evenwichtig worden afgebeeld in ons blad", zegt Michaël Lescroart, hoofdredacteur van P-Magazine. "Al was het

Wist u dat de hersenen van links- en rechtshandigen meer van elkaar verschillen dan die van mannen en vrouwen?

maar omdat zij een niet te onderschatten deel uitmaken van ons lezerspubliek. Ook de mannelijke lezers zouden het trouwens niet pikken dat wij vrouwonvriendelijk uit de hoek zouden komen. Wij beschouwen onszelf overigens niet als een mannenblad. Die term steekt me tegen; bij een mannenblad denk ik aan een seksboekje. P-Magazine mikt op mensen met een algemene brede interesse en is in de onderwerpen diverser dan een klassiek mannen- of vrouwenblad.”

We legden beide magazines voor aan Sofie De Graeve van het Vrouwen Overleg Komitee. Zij houdt niet erg van mannenbladen en al evenmin van hun vrouwelijke tegenhangers. “Bladen als Flair en P-Magazine maken de verschillen tussen mannen en vrouwen groter dan ze in feite zijn”, aldus De Graeve. “De twee geslachten leven nochtans niet in aparte werelden en lijken veel meer op elkaar dan uit die bladen blijkt. Die benadering gaat een eigen leven leiden. Wist u dat de hersenen van links- en rechtshandigen meer van elkaar verschillen dan die van mannen en vrouwen? Toch lees je slag om slinger dat mannen en vrouwen anders denken. De waarheid is dat we allemaal verschillen van elkaar en dat men in de media te graag mannen en vrouwen in aparte vakjes stopt. Dat is nergens voor nodig, en zelfs potentieel schadelijk.”

Julia Roberts

Hoe werkt stereotiepe beeldvorming en wat doet het? Sofie De Graeve noemt het “een complex geheel van sociale rollen die je aanleert en doorgeeft.” Toegepast op de journalistiek: mannen hebben de neiging eerder hard nieuws op te zoeken, vrouwen zachtere thema's. “Je groeit als het ware op om dat leuk of interessant te vinden. Ons zijn is gegenderd, dus gekoppeld aan genderrollen. Het zit in de manier waarop we naar de wereld kijken.”

P-Magazine en Flair bieden in hun nummers van 5 oktober een mooi voorbeeld. Die dag kwam Eat Pray Love in de zalen, een film met Julia Roberts. ‘Zit Staar Geeuw’, kopt P-Magazine. “Een zéér lange vrouwenfilm. ... Dit is zo'n film die sommige vrouwen doet janken van ontroering en de meeste mannen van verveling.” Dat wordt in Flair: “Julia Roberts schittert als Liz Gilbert (...) Een film boordevol ingrediënten om van te

smullen: Italië, India en Javier Bardem. Yum!” Hoe kunnen twee recensies zo verschillen? Het gaat toch om dezelfde film? En wat vertelt dat over de twee betrokken bladen?

Michaël Lescroart van P-Magazine: “Als wij schrijven dat we het een wijvenfilm vinden, dan bedoelen we: mannen, blijf daar weg, want je gaat je ergeren. Ik vind dat niet denigrerend. Dat wij zo'n film afkraken, hoort ook enigszins bij de toon van het blad.” Tine Trappers van Flair vindt het dan weer logisch dat haar medium de film met Julia Roberts promoot. “Het gaat niet louter om de intrinsieke kwaliteiten van zo'n film, we vragen ons ook telkens af: wat zou de Flair-lezeres hier nu van vinden? En die lust een liefdesverhaal met prachtige locaties en een dromerige sfeer wel.”

Is dat niet erg genderrolbevestigend: mannen ergeren zich aan romantiek, vrouwen horen ervan te houden? Tine Trappers schrikt, maar erkent: “Ja, eigenlijk is het dat inderdaad. Maar je kan daar niet helemaal buiten. We zijn nu eenmaal wie we zijn. En een film als Eat Pray Love trekt veeleer vrouwen aan dan mannen. Flair schrijft voor vrouwen, dus...”

TIPS VOOR GOED GEBRUIK

- Draai 'vrouw' en 'man' eens om. Zou je dan nog dezelfde vragen stellen, dezelfde inhoud brengen en dezelfde beelden gebruiken?
- Mannen noch vrouwen zijn in de praktijk beperkt tot één rol. Probeer dat ook weer te geven. De wereld bestaat nu eenmaal uit diversiteit. Dat is de realiteit.
- Maak gebruik van de Expertendatabank en de gender-expertendatabank VEGA. Vrouwelijke deskundigen bestaan.
- Vermijd stereotiepen à la vrouwen als het eeuwige slachtoffer of mannen als gevoelloze macho's.
- Hou een persoonlijk logboekje bij voor een drietal werkstukken waarbij je noteert hoe je vrouwen en mannen aan het woord laat of in beeld brengt. Zo merk je al snel hoe je geneigd bent om vrouwen en mannen te portretteren en weet je wie je waar onder- dan wel oververtegenwoordigt.

Op de vraag hoe hij zijn drukke baan kon combineren met het huishouden was hij niet voorzien -

Dat brengt een interessante kwestie naar boven. Kan je als auteur zelf je gender vergeten? Of, om het anders te formuleren, kan je aan een auteurloze tekst of beeldreportage de sekse van de maker achterhalen? Sofie De Graeve van het Vrouwen Overleg Komitee betwijfelt dat. “We maken allen deel uit van dezelfde maatschappij”, zegt ze. “En we zijn opgevoed met dezelfde beelden en denkpatronen. Ik denk niet dat de sekse van de auteur op zich zoveel rol speelt in de beeldvorming. Het beste bewijs: hoewel de meerderheid van de journalisten mannelijk is, zit de afbeelding van mannenrollen in de media evenzeer in een stereotiep keurslijf. De man blijft in veel gevallen de emotionele macho die enkel aan zichzelf denkt.” Er zijn momenteel 752 vrouwelijke beroepsjournalisten, tegenover 1865 mannen. Bij de stagiairs, de jongere generatie dus, is dat verschil iets minder groot: 224 mannen tegenover 160 vrouwen.

Pijnpunten

We overstijgen even het casuïstieke verhaal, en zoeken naar een meer algemeen beeld. Sofie Van Bauwel (UGent) is de Vlaamse verantwoordelijke voor het Global Media Monitoring Project (GMMP), dat op wereldschaal onderzoekt hoe vrouwen in het nieuws komen, zowel actief (als journalist) als passief (als onderwerp). België doet het niet slecht in de internationale vergelijking, al blijkt er sinds 2005 wel een verslechtering aan de gang die de onderzoekers verrast. Er komen minder vrouwelijke reporters en vrouwelijke experts in beeld en vrouwen worden minder opgevoerd als centrale focus in de nieuwstukken.

GMMP legt een aantal pijnpunten bloot. Meest opvallend is de neiging om telkens een man op te voeren wanneer men een stem met autoriteit zoekt. Heeft dat dan ook tot gevolg dat de lezers, kijkers en luisteraars gaan denken dat enkel mannen met autoriteit kunnen spreken? Sofie Van Bauwel blijft voorzichtig: “Ik beweer niet dat er een onmiddellijk, onvermijdelijk causaal verband is, maar natuurlijk maakt wat en hoe er in de media wordt bericht wel een verschil. In ieder geval zit er

momenteel geen evenwicht in de beeldvorming en dat is al een onrechtvaardigheid op zich.”

We zetten een aantal zaken op een rij die nogal eens misgaan. Vrouwen worden opvallend vaak opgevoerd zonder dat hun functie erbij vermeld wordt. Bij een man gebeurt dat zelden, wat de impliciete gedachte draagt dat een man wordt afgemeten aan welk werk hij doet, en dat de job van een vrouw op een of andere manier niet echt uitmaakt. Wanneer journalisten slachtoffers aan het woord laten, dan kiest men weer onevenredig vaak voor een vrouw, terwijl mag worden aangenomen dat vrouwen niet in die mate meer ten prooi vallen aan misdaad dan mannen.

Een voorbeeld dat beeldvorming erg subtiel en zelfs onderhuids kan zijn: vrouwen worden meestal in vogelperspectief in beeld gebracht, mannen in kikkerperspectief. Sofie Van Bauwel erkent dat het vaak wellicht praktische redenen heeft; het is waarschijnlijk dat de cameraman of -vrouw gemiddeld groter is dan de vrouw die ze filmen of fotograferen, net omdat het vaker een man is dan een vrouw die de camera bedient. Het gevolg is wel dat vrouwen hierdoor letterlijk klein lijken, tegenover het vergrotende effect dat mannen te beurt valt via het kikkerperspectief. Van Bauwel: “Natuurlijk zijn cameramensen daar niet mee bezig. Zij willen vooral snel een mooi beeld schieten, maar in de regie- en lay-out-kamers zou men hier wel iets meer rekening mee mogen houden. Zeker bij de openbare omroep, die expliciet de opdracht heeft om evenwichtig in beeld te brengen.”

Verregaarder nog is dat vrouwen en mannen andere vragen krijgen. “Waarom vraagt men mannelijke ministers nooit hoe zij werk en gezin combineren? Waarom is dat een ‘vreemde’ vraag, terwijl het hun vrouwelijke collega’s voortdurend gevraagd wordt? Die benadering kan er mee voor zorgen dat opgroeiende meisjes denken: een vrouw hoort geen ministerpost

op te nemen, want ze wordt toch vooral aangesproken op haar gezin. Journalisten moeten hun eigen denkbeelden af en toe eens onder de loep houden,” besluit Van Bauwel. ■

GELIJKE KANSEN IN VLAANDEREN: www.gelijkekansen.be
GELIJKE KANSEN IN VLAANDEREN OVER GENDER: www.genderklik.be
VROUWEN OVERLEG KOMITEE: www.vrouwendag.be
DE NEDERLANDSTALIGE VROUWENRAAD: www.vrouwenraad.be
EXPERTENDATABANK: www.expertendatabank.be
EXPERTENDATABANK VEGA: www.vegastar.be

2 VOORBIJ HET CLICHÉ: MENSEN MET EEN HANDICAP

Het verschil tussen een handicap hebben en gehandicapt zijn

Een zonnige zaterdagochtend in Hasselt, eind november 2010. Op uitnodiging van de vzw GRIP, wat staat voor Gelijke Rechten voor Iedere Persoon met een handicap, volg ik een workshop 'handicap en media'. De gelijkemansorganisatie ervoer dat journalisten soms lichtzinnig omgaan met hoe ze personen met een handicap neerzetten, en bedacht een originele methode om het tij te keren.

GRIP lanceerde de website www.handiwatch.be. De site oogt nu nog rustig maar moet op termijn een bruisend forum worden waar mensen met of zonder handicap de berichtgeving over handicaps bespreken. Het doel van de cursus die ik vandaag volg, is de deelnemers leren waar je op moet letten bij het analyseren van media. Men wil uitleggen hoe je kan kijken in het hoofd van de betrokken journalist, waarom hij welke keuzes heeft gemaakt, en hoe je vervolgens kan verwoorden wat beter had gekund. Een cursus lezersbrieven schrijven dus, ik wist niet dat het bestond.

"We gaan ons niet profileren als eeuwige klagers", vertelt de docent in zijn inleiding. "Het is net zo goed de bedoeling om journalisten een bemoedigende mail te sturen wanneer ze het wel goed doen. Ideaal zou zijn als elk van jullie, wanneer er iets over mensen met handicap verschijnt in de pers, daarover je commentaar post op Handiwatch. Kritisch als het moet, met humor en zelfrelativering als het kan. Wij zorgen dat de journalist een link naar de commentaar krijgt toegestuurd."

De deelnemers van de workshop stellen zich kort voor. Ieder vermeldt tersluiks zijn of haar handicap. Ik heb er geen, en ben in deze groep daardoor een uitzondering. Het voorhouden van de spiegel kan beginnen.

Wat stoort je het meest aan het beeld dat de media brengen van mensen met een handicap, is de opwarmer van de workshop. "Dat ze te beklagen

zijn. Dat ze zielig zijn. Dat we er medelijden mee moeten hebben," luiden de eerste drie antwoorden. De ergernis over de larmoyante beeldvorming rond gehandicapten, die volgens mensen die erop letten blijkbaar gemeengoed is, zit diep. Men vreest ook de gevolgen van het beeld als weerloos slachtoffer. Een man met een Maaslands accent vertelt een voorval dat hem laatst erg verontruste: "Ik sprak met een stagiaire die in een instelling stond voor mensen met een mentale handicap. Ik vroeg haar waarom ze dit studeerde. 'Omdat je van die mensen zoveel liefde terugkrijgt, ze zijn altijd goed gezind', was haar antwoord. Aan die woorden merkte ik dat het meisje onmogelijk lang aan de slag kon zijn. Ze staat een hard ontwaken te wachten want geen enkel mens is altijd dankbaar of vrolijk, ook niet iemand die toevallig het Syndroom van Down heeft. Wanneer ik kranten lees, begrijp ik nochtans hoe ze aan dat beeld komt." De docent illustreert prompt met een aantal voorbeelden. Je zou er inderdaad tranen van in de ogen krijgen, hoe zielig, machteloos en dus ook eenzijdig personen met een handicap worden afgeschilderd in de pers. Rondom mij aan de

cursustafel zitten mondige, verstandige mensen die dat duidelijk niet smaken. Het andere uiterste wekt al evenveel ergernis, en komt bijna evenveel voor als het slachtofferbeeld: gehandicapten die worden opgemeld als superhelden. Maar de hosanna-verhalen over hoe je met wilskracht alles kan bereiken, hebben soms onverwachte neveneffecten. Zo kreeg een rolstoeler ten tijde van het televisieprogramma Voorbij de Grens te horen: “Die mensen konden met hun rolstoel een vulkaan beklimmen, en jij zou nog niet over die drempel geraken?” De nuance lijkt soms zoek als het over personen met een handicap gaat, het cliché regeert. De vrijwilligers van Handiwatch zijn vast van plan om de mediaprofessionals daar gedurig op te wijzen.

Minder of anders

Mogelijk is twee zinnen geleden het wat ongewone woord ‘rolstoeler’ u opgevallen. Het brengt ons bij de nijpende kwestie van de terminologie. De docent toont in de workshop een fragment uit het afgevoerde tv-programma De Oplossing waarin voormalig VTM-journalist Marc Dupain een gast aankondigt die “aan de rolstoel gekluisterd zit”. Een zucht van verontwaardiging waait door de zaal. “Journalisten beseffen niet wat zulke woorden met ons doen. Aan de rolstoel gekluisterd! Alsof mijn leven enkel uit treurnis en lijden bestaat”, zegt een rolstoelgebruiker. Toch pleiten de deelnemers van de cursus zelf voor redelijkheid wanneer het over terminologie gaat. Termen die tien jaar geleden politiek correct waren, zijn dat ondertussen soms niet meer, en zelfs de mensen waarover het gaat, kunnen niet meer volgen. De deelnemers van de workshop spreken zelf het vaakst over ‘gehandicapt’ of ‘een gehandicapte’. ‘Mindervalide’ en ‘andersvalide’ worden niet geapprecieerd, omdat ze nadruk leggen op een vermeend ‘minder’ of ‘anders’ zijn. De docent vertelt dat ‘mensen met een handicap’ tegenwoordig de voorkeur geniet en dat het ook beter is om te zeggen dat iemand een handicap heeft dan dat hij of zij gehandicapt is. Het werkwoord zijn reduceert iemand taalkundig tot zijn of haar handicap, alsof men naast dit ene aspect niet nog een heleboel andere persoonskenmerken heeft. De semantische discussie wordt afgerond door een man zonder zichtbare handicap. Met de rake oneliner “niet hoe je me

Niet hoe je benoemt is voor mij belangrijk, wel hoe je over me denkt.

TIPS VOOR GOED GEBRUIK

- Focus niet te veel op de handicap. Zo dreig je het zoveelste medische of tragische verhaal te brengen.
- Besef dat je mogelijk onbewust van een beeld vertrekt dat een self-fulfilling prophecy kan worden. Verrassende vragen of invalshoeken voorkomen dat.
- Toon gewone mensen in een gewone context, met diverse interesses, bezigheden en levensstijlen. Als journalist probeer je de werkelijkheid weer te geven. Dit is de werkelijkheid.
- Medelijden is niet nodig, overdreven heroïek evenmin.
- Geef het woord niet alleen aan experts. Mensen met een handicap kunnen voor zichzelf spreken.
- Laat mensen met een handicap eens aan bod komen in een context die niets met hun handicap te maken heeft.
- Vermeld dezelfde gegevens die je ook zou vermelden als het niet over iemand met een handicap zou gaan. Bijvoorbeeld waar de persoon werkt en of hij of zij kinderen heeft.
- Zorg dat de terminologie niet te betuttelend is. Gebruik formuleringen die gelijkwaardigheid uitdrukken.
- Ga er niet te gemakkelijk van uit dat de kijkers, lezers of luisteraars geen mensen met een handicap in beeld willen. Onderzoek spreekt dat tegen.

benoemt is voor mij belangrijk, wel hoe je over me denkt”, legt hij iedereen het zwijgen op. Zijn buurman houdt een vurig pleidooi voor meer gehandicapten in de media, zonder dat de reportage over hun handicap gaat. Hij zegt dat hij het beeld van de gehandicapte als mens zoals ieder ander, haast nooit tegenkomt. Een recent onderzoek van de KULeuven en het Elektronisch Nieuwsarchief geeft hem gelijk. Van de 40.264 nieuwsitems uit de journaals van VRT en VTM in 2007, 2008 en 2009, kwam slechts in 0,15 procent een spreker met een zichtbare handicap aan bod. Dat is een sterke ondervertegenwoordiging, want naargelang de definitie heeft 2 tot 10 procent van de Vlaamse bevolking een handicap of een chronische ziekte. In 80 procent van de nieuwsberichten waarin een actor met een handicap voorkwam, stond die handicap centraal in de berichtgeving.

De vzw GRIP wil dat graag doorbreken en spoort de cursisten aan om zelf naar de media te stappen. Méér in beeld komen, het is belangrijk om evenwichtiger te worden geportretteerd. Maar dat zoiets niet vanzelfsprekend is, blijkt in de nabespreking. Vlak na de workshop neemt een welbespraakte jongeman in een rolstoel mij even apart. “Ik krijg zowat wekelijks de vraag van journalisten om ergens over te getuigen”, zegt hij terwijl hij zijn assistentiehond aait. “Maar ik ben daarmee gestopt, ik vind het erg vervelend om keer op keer te worden afgeschilderd als zwak of zielig, of als de held in een feelgoodmovie waarvan ik zelf niet wist dat ik erin meespeelde. In het gesprek sta ik gerust mijn mannetje, ik let er op dat ik zeker niet in een van de clichérollen verval, maar na de montage of het herschrijven schiet daar niet veel meer van over. Weet jij hoe ik toch de controle kan houden? Ik wil echt niet de posterboy zijn van een beeld over gehandicapten waar ik het zelf hoegenaamd niet mee eens ben.”

Tja, wat zeg je daarop? “Hoppen dat je een correcte journalist tegenkomt”, stamel ik. “De meesten menen het wel goed.” Waarop de jongeman besluit liever niet meer met de pers te praten, het

risico is hem te groot. Het toont dat journalisten nog werk hebben, deze mensen hebben niet het gevoel dat er fair en evenwichtig over hen bericht wordt. GRIP geeft trouwens regelmatig mediatraining aan personen met een handicap. Lees zeker ook de tips ‘om een interview zonder al te veel kleerscheuren te overleven’ op de Handiwatch-site, want die vertellen veel. Er worden onder meer journalisten trucs uit de doeken gedaan, met verbale slimmigheidjes om die te counteren. Het gaat een beetje de verkeerde kant uit wanneer belangengroepen richtlijnen uitschrijven om journalisten te benaderen, als waren we een gevaarlijke diersoort. Om de kloof tussen schrijver en onderwerp te dichten bracht GRIP een handboek uit dat medi makers leert hoe correct en evenwichtig te berichten over personen met een handicap. Sinds december valt het zeventien pagina’s tellende document te downloaden op hun website. ■

WAAR VIND JE IEMAND?

- Mensen met een handicap vrezen soms dat de studio niet toegankelijk is of verwachten dat enkel ‘normale’ mensen worden aanvaard. Stel de oproep expliciet open, dat haalt drempels weg.
- Misschien is het tijd om de standaarden aan te passen van wie mediageniek is. Mensen die wat trager spreken of er anders uitzien, behoren nu eenmaal ook tot onze maatschappij.
- Op de website van Handiwatch kunnen medi makers zoekertjes posten.

GELIJKE KANSEN IN VLAANDEREN: www.gelijkekansen.be

GRIP VZW: www.handiwatch.be

EXPERTENDATABANK: www.expertendatabank.be

BBC-SITE OVER HANDICAPS: www.bbc.co.uk/ouch

VOORBIJ HET CLICHÉ: SEKSUELE IDENTITEIT

Er wordt geschat dat 5 procent van de bevolking homo, lesbienne of biseksueel is

“Bidden wij voor alle homofielen van onze stad en ons land die gewantrouwd worden, die dagelijks leven onder druk van verdachtmaking en kwaadsprekerij. Voor hen wier zelfvertrouwen wordt ondermijnd door het harde oordeel van anderen. Voor allen die geen begrip ontmoeten, geen woord dat hen geneest en geen mens die hen aanvaardt. Laat ons bidden.”

Zo sprak priester Wilfried Lammens tijdens een eucharistieviering voor homo's. De mis maakte deel uit van Zo zijn, een vijftig minuten durende reportage over homoseksualiteit in Vlaanderen, die de BRT op 4 december 1970 uitzond, om 22u05. Een aantal homo's kwam tijdens de uitzending openlijk uit voor zijn gaardheid, de bekendste was charmezanger Will Ferdy.

Precieze cijfers ontbreken, maar er wordt geschat dat 5 procent van de bevolking homo, lesbienne of biseksueel is. Wetenschappers van de Gentse universiteit berekenden dat ongeveer 20 procent van de bevolking in zijn directe omgeving geconfronteerd wordt met holebi-seksualiteit. Toch werd het thema decennialang doodgezwegen in de Vlaamse pers, alsof het niet bestond. Sinds een jaar of vijftien is dat gelukkig veranderd. En er is op die korte tijd zelfs veel vooruitgang geboekt: Çavaria, de koepelvereniging voor homo's, lesbiennes, biseksuelen en transgenders, stelt tot haar tevredenheid vast dat het holebi-thema tegenwoordig ruim aandacht krijgt en vindt dat er neutraal, objectief en zelfs positief over bericht wordt. Wanneer het goed is, zegt men het dus ook.

Slechts heel af en toe, vooral bij de behandeling van onderwerpen die maatschappelijk moeilijk liggen, duikt nog bevoor-

oordeelde journalistiek op. Gelukkig blijkt het aantal thema's dat zo te omschrijven valt, stelselmatig te verminderen. “De publieke opinie is bijgedraaid”, stelt

Mieke Stessens van Çavaria, de koepel voor homo's, lesbiennes, biseksuelen en transgenders. “De wetgever heeft dat gevolgd, net als de journalistiek. Een goed voorbeeld is het homohuwelijk, wat niet zolang geleden een gevoelig onderwerp was, maar ondertussen duidelijk niet meer. Homoouderschap nam die rol over, maar ook daar voel je aan dat het aan het kantelen is. Misschien mag ik zelfs zeggen dat het al gekanteld is, want de gelijktijdige zwangerschap van basketster Ann Wauters en haar vriendin Lot werd zeker met smaak gebracht. Men vermeldde dat het een lesbisch koppel is, omdat dat nu eenmaal de feiten zijn, maar geen enkele journalist sprak er schande over. Ook niet tussen de regels. Dat is vooruitgang. Ik hoop en vermoed dat adoptie het volgende gevoelige onderwerp is dat binnen afzienbare tijd bespreekbaar wordt.”

En toch zijn we er nog niet helemaal. Holebi's klagen nog vaak dat de media een eenzijdig en stereotiep beeld over hen ophangen. Het blijkt een combinatie van gemakzucht en effectenjagerij. “Ik begrijp dat journalisten en programmamakers op zoek zijn naar herkenbaarheid, maar niet iedere

homo is een verwijfde kapper die designkleden draagt”, zegt Mieke Stessens. “Zulke mensen bestaan en ze mogen zeker in beeld komen. Maar een journalist gaat in de fout wanneer hij alle homo’s tot dat ene sjabloon verengt. Homo is geen synoniem voor verwijfd, en ook niet voor extravagant.”

Ingeölied

De media hebben de neiging dat laatste facet te sterk te benadrukken, omdat het nu eenmaal mooie en spectaculaire beelden oplevert. Maar stopt het tonen van ingeöliede body-builders op de Gay en Lesbian Pride Parade, getooid in leer in alle fluokleuren, niet een heel aantal homo’s in een patroon waarin ze zichzelf totaal niet herkennen? Het is een kwestie waarmee de holebikoepel zelf ook worstelt. Stessens: “Na iedere grote optocht zit onze mailbox vol klagbrieven van mensen die vinden dat de holebibeweging, en dus eigenlijk ook zichzelf, daardoor eenzijdig worden afgebeeld. Ons antwoord is dat een journalistiek stuk over The Pride inderdaad geen realistisch, volledig beeld van dé homoseksueel biedt, maar dat extravagante homo’s evenzeer recht hebben om zich te tonen. Het is voor de pers ook niet altijd mogelijk om een integraal, allesomvattend beeld te geven waarin iedere homo zich wel zou herkennen. Je kan je zelfs afvragen of zoiets überhaupt wel mogelijk is. Extravagantie tonen mag dus zeker, maar soms is het wel de gemakkelijkste weg. Zolang journalisten dat inzien en af en toe ook oog hebben voor minder spectaculaire holebi’s zijn wij tevreden.”

Bepaalde deelgroepen binnen de holebi-populatie zijn sowieso minder zichtbaar dan anderen, maar dat past in een ruimere maatschappelijke problematiek: vrouwen, allochtonen en ouderen komen nu eenmaal minder aan bod. Sla er de andere afleveringen van Voorbij het Cliché maar op na. Onderzoek wijst bijvoorbeeld uit dat lesbische thema’s opmerkelijk minder vaak de media halen dan onderwerpen die uitsluitend homoseksuele mannen betreffen. Voor entertainment- en sportrubrieken worden lesbiennes nog wel gevraagd, maar in algemene of politiek getinte journalistiek al veel minder. Ook opvallend is dat de L-Day, de jaarlijkse lesbiennedag, amper de pers haalt. “Geen idee waarom journalisten dat minder

Dat meisjes op jongens vallen en vice versa, is als het ware vanzelfsprekend. En dat terwijl we stilaan toch allemaal zouden moeten weten dat dit niet voor iedereen opgaat.

- Vermijd clichébeelden over holebi’s als seksbeluste mensen met een voor hun gender atypisch gedrag.
- Er zijn evenveel verschillende holebi’s als er verschillen tussen hetero’s bestaan. Ze zijn ook niet per definitie extravagant.
- Focussen op de geaardheid kan geen kwaad, maar het hoeft ook niet iedere keer. Een mens is meer dan zijn of haar geaardheid.
- Mistoestanden onder de aandacht brengen is zeer lovenswaardig, maar je loopt wel het risico dat je het holebi-zijn problematiseert.

Dit bushokje werd totaal vernield
maar over de seksuele voorkeur
van de dader is nog niets bekend -

relevant schijnen te vinden dan bijvoorbeeld The Pride”, zegt Mieke Stessens. “Het is nochtans een kwaliteitsvol en inhoudelijk sterk evenement, uniek in Europa.”

Heteronormativiteit

Jonge holebi's groeien op in een maatschappij die uitgaat van wat wetenschappers 'heteronormativiteit' noemen. Dat meisjes op jongens vallen en vice versa, is als het ware vanzelfsprekend. En dat terwijl we stilaan toch allemaal zouden moeten weten dat dit niet voor iedereen opgaat. De media hebben daarin uiteraard een grote invloed. Om een identiteit en een eigen plek in de wereld te vinden, heeft iedereen bovendien rolmodellen nodig. Rolmodellen die tonen dat wat holebi-jongeren voelen evenzeer normaal is, zoals Will Ferdy deed in de jaren zeventig.

“Wat bijvoorbeeld iemand als de jammerlijk heengegane Yasmine voor jonge lesbiennes betekend heeft, dat kan je moeilijk overschatten”, vult Mieke Stessens aan. “Niet alleen omdat ze voor haar geaardheid uitkwam, maar ook omdat ze er normaal over kon doen. Ze had het zelfvertrouwen om er op een ongedwongen manier grapjes over te maken. Het is zeer belangrijk dat er publieke figuren zijn zoals zij.” Toch is het

niet onverstandig om enige omzichtigheid aan de dag te leggen wanneer het de coming outs van bekende mensen betreft. Ieder heeft immers ook het recht om niet over zijn of haar seksualiteit te spreken.

Vijf procent van de bevolking is een behoorlijk marktaandeel, en toch worden er door de Vlaamse media zelden initiatieven ontplooid die zich specifiek tot de doelgroep van de holebi's richten. In het buitenland bleken programma's als Gaytime TV op de BBC of Homonos op de NOS-Radio nochtans bijzonder populair, en niet enkel bij holebi's. Stadsmagazine Zone 03 had in een ver verleden een aparte holebi-rubriek, maar die verdween na een herstructurering van de redactie. Er was shOut op Jim TV met Karolien Debecker, maar ook dat programma werd afgevoerd.

“Er bestaat volgens mij nochtans een publiek voor luchtige, ludieke journalistiek die emancipeert en niet problematiseert,” meent Mieke Stessens van Çavaria. “Het hoeft voor mij niet per se, want ik stel vast dat holebi's ook via de algemene programmatie tegenwoordig wel hun weg naar de pers vinden, maar als een mediahuis zich geroepen voelt: graag.” ■

GELIJKE KANSEN IN VLAANDEREN: www.gelijkekansen.be

ÇAVARIA, KOEPELVERENIGING VOOR HOMO'S, LESBIENNES, BISEKSELEN EN TRANSGENDERS: www.cavaria.be

L-DAY, DE LESBIENNEDAG: www.lesbiennedag.be

THE PRIDE: www.thepride.be

ZIZO, VLAANDERENS GROOTSTE MAGAZINE VOOR HOLEBI'S EN TRANSGENDERS: www.zizo-magazine.be

4

VOORBIJ HET CLICHÉ: TRANSGENDER

Is het een jongen of een meisje?
Nee, het is een mens

Bij de meeste mensen stroken genderidentiteit en sekse met elkaar. Ze zijn fysiek man of vrouw en voelen zich ook zo. Dat geldt niet voor iedereen. Er zijn mensen bij wie hun genderidentiteit slechts gedeeltelijk of helemaal niet overeenkomt met hun fysieke geslacht. De koepelterm die we daarvoor gebruiken, is transgender. Die groep is groter dan algemeen wordt gedacht.

Wist u dat in België één op 12.886 mannen later een transeksuele vrouw zal zijn? En het aantal travestieten en transgenderisten ligt zelfs nog een stuk hoger. De begrippenlijst verder op deze pagina's kan helpen, mocht u niet vertrouwd zijn met de terminologie.

In de pers wordt het thema zelden behandeld. Typ in Mediargus het woord transgender in en je krijgt uit het laatste jaar exact 25 hits. Het gaat dan geeneens allemaal om volwaardige artikels, want er zitten een hoop evenementenagenda's bij, met lezingen of transgendermanifestaties. Wordt het onderwerp soms doodgezwegen? Joz Motmans meent van wel. Motmans promoveerde in december aan de Universiteit Antwerpen met een proefschrift over transgenderisme. De schaarse keren dat zijn onderzoeksobject in de algemene pers aan bod komt, gaat het volgens hem vaak over sensationele situaties uit het buitenland. "Een man die vrouw werd en daarna weer man bijvoorbeeld. Dat zijn zaken die ongetwijfeld voorkomen, maar toch erg zeldzaam zijn; ik ben het in België nog niet tegengekomen. Die duiding mis ik vaak. Je leest dát over transgenders, naast cijfermatige persberichten over hoeveel Belgen de laatste zeventien jaar een geslachtsoperatie ondergingen. Nochtans valt er over deze groep mensen echt wel meer te vertellen." Het aantal Belgen dat in de voorbije zeventien jaar

van geslacht veranderde, is overigens 507. Opnieuw een getal dat moeilijk te rijmen valt met de geringe pers-aandacht.

Genderisme

Een deel van de verklaring is van praktische aard. Journalisten die erover wilden schrijven, ervoeren dat het niet makkelijk is om getuigen te vinden. Dat is begrijpelijk, al was het maar omdat transgenders uiteraard niet willen dat ze in de kijker lopen als zijnde afwijkend of abnormaal. En dat doet een artikel of een journaalitem bijna per definitie, zeker als de nuance mankeert. "Bovendien hebben veel transgenders schrik om problemen te krijgen op het werk, met hun vrienden of hun familie," vult Joz Motmans aan. "Die vrees is trouwens jammer genoeg niet helemaal onterecht, blijkt uit onderzoek. De omgeving heeft het er vaak erg moeilijk mee. Genderisme, de transgendervariant van racisme, is een zeer reëel probleem." Een tragische uiting daarvan is dat de zelfmoordcijfers bij transgenders significant hoger liggen dan bij mensen die niet met gendervragen worstelen. 22% van alle gendervariante mensen ondernam minstens één zelfmoordpoging. Vanwaar dat onbegrip? Het heeft volgens Motmans veel te maken met de gevoelens van confrontatie die transgenders losmaken bij niet-transgenders. "Natuurlijk denkt iedereen meteen: waarom doet iemand dit? Waarom zet

Het woord “ombouwen” ligt bijvoorbeeld gevoelig. Alsof het om een getunedede wagen gaat.

iemand zijn hele leven op zijn kop en verlaat hij of zij alles wat traditioneel als vertrouwd en normaal wordt beschouwd, met alle risico's van dien? Omdat hij of zij moet, is natuurlijk het antwoord, maar andere mensen kunnen zich vaak moeilijk inleven in dat proces. Het is iets dat je alleen echt kan begrijpen wanneer je het zelf meemaakt. Tegelijkertijd stelt het ieders eigen identiteit evenzeer in vraag, dat speelt ook een rol. Wie geconfronteerd wordt met het feit dat iets afwijkt van wat hij of zij zelf als een natuurlijk, normaal feit ervaart, zal zich onbewust de vraag stellen: ben ik wél zeker dat ik man dan wel vrouw ben? Waaruit bestaat die genderrol, en hoor ik daar eigenlijk wel in thuis? Dat zijn vragen waar men zich ongemakkelijk bij kan voelen.”

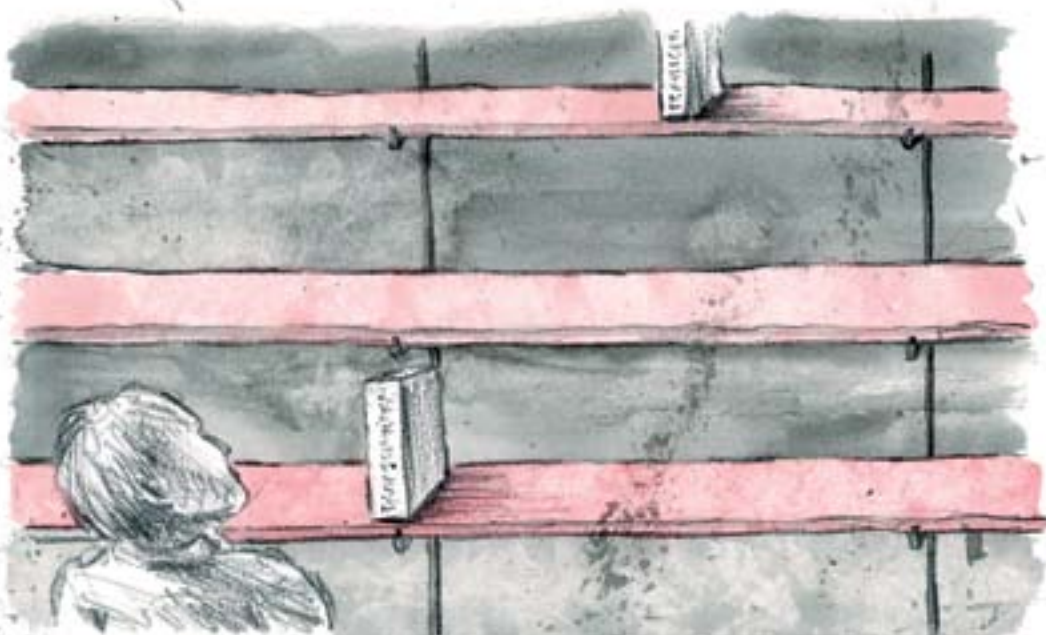
Het roept de haast filosofische kwestie op: wat is precies een man, en wat is een vrouw? Het lichamelijke en het fysieke schijnen het minst belangrijke aspect van een gender te zijn, ervaren transgenders. Joz Motmans: “Zij praten veeleer over: waar identificeer ik mij mee? Waar voel ik mij goed bij? Dat roept inderdaad vragen op over hoe wij genderrollen invullen. Wanneer een kind geboren wordt, is het eerste dat men de ouders vraagt: is het een jongen of een meisje? Terwijl dat niet uitmaakt, daar zijn we het over eens, hoop ik. Zelf zou ik antwoorden: dat zien we later wel, het heeft geen zin iemand die amper geboren is al in een vak te duwen. Het is een mens, meer kan je er nog niet over vertellen.”

‘Ombouwen’

Bij journalisten botsen transgenders zelden op een muur van onbegrip, erkent de onderzoeker. De meesten berichten met een open instelling en tonen zich oprecht geïnteresseerd. Jammer is wel dat er vaak woorden of invalshoeken worden gebruikt die bij transgenders kwetsend overkomen. Het woord “ombouwen” ligt bijvoorbeeld gevoelig. Alsof het om een getunedede wagen gaat. Het geeft bovendien de indruk dat het een modegril betreft, een decadent spelletje. Het is voor journalisten natuurlijk ook niet makkelijk. Zij weten meestal weinig over dit onderwerp, en beseffen dat hun publiek evenzeer in regel

TIPS VOOR GOED GEBRUIK

- Iemands geslacht handelt over de fysieke sekse. Met gender bedoelen we in deze context het identiteitsgevoel. Die kan mannelijk zijn, vrouwelijk of de twee.
- Iemand zonder zijn of haar expliciete toestemming aan het publiek voorstellen als transgender is gelijk aan mensen zonder toestemming uiten als holebi en totaal onaanvaardbaar.
- Niet elke man die vrouwenkleden draagt of elke vrouw die zich in mannenkleden kleedt, is een travestiet. Wees voorzichtig met het toeschrijven van beweegredenen waarom mensen iets doen. Het is vaak ook niet zo eenduidig of makkelijk.
- Wanneer je een transgender persoon interviewt, vraag dan hoe hij/zij wenst aangesproken te worden en met welke voornaam. Verwijs niet automatisch naar de geboortenaam en het eerdere geslacht. Respecteer daarin de voorkeur van de geïnterviewde.
- De persoon waarover je rapporteert, heeft een specifiek levensverhaal. Die is niet noodzakelijk representatief en je hoeft dat dan ook niet zo voor te stellen.
- Probeer niet overdreven veel aandacht te hebben voor seks. Transgenders worstelen met de beleving van hun genderidentiteit, niet van hun seksualiteit.
- Transgenders willen soms hun verhaal doen in de veronderstelling dat ze zo anderen kunnen helpen. Tegelijkertijd willen ze zelf liefst opgaan in de massa en niet blijvend herkend worden als ‘die transseksueel’. Gefilmd of gefotografeerd worden zou hen lang kunnen achtervolgen, aanvaard dat niet iedereen dat wil.
- De technische aspecten van de transitie zijn interessant, maar vertellen allerminst het volledige verhaal. Een transitie is ook een sociale wissel. Belicht bijvoorbeeld ook hoe dit door de persoon zelf en zijn of haar omgeving wordt verwerkt.
- Vermijd woorden als ‘verkleeden’ en ‘ombouwen’. Bij verkleeden denken we aan carnaval, bij ombouwen aan het tunen van een wagen. Alternatieven zijn ‘omkleden’ en ‘een transitie ondergaan’.
- Tracht vooral de mens achter het verhaal te zien en ook te tonen. Alleen zo kan je het verhaal weergeven van een persoon die zich gewoon goed in zijn of haar vel wil voelen.

Het persarchief met publicaties over transgenderisme
is blijkbaar erg... euh... overzichtelijk.

geen kenner is. Je moet de lezer, kijker of luisteraar als het ware erover opvoeden terwijl je een stuk maakt, en dat ligt niet voor de hand. “Toch is het noodzakelijk dat je als journalist probeert om duidend en informerend te berichten over transgenders”, zegt Joz Motmans. “Het kan mensen helpen hun eigen vragen over genderidentiteit te plaatsen en er mogelijk iets mee te doen. Maar het kan ook bij het grote publiek zorgen voor meer duidelijkheid, begrip en aanvaarding van dit thema.”

Toch ligt die nuancering niet voor de hand wanneer je het thema met journalistenogen bekijkt. Het is en blijft immers een spannend, prikkelend onderwerp. Hoe gaat de operatie precies in zijn werk? Hoe zit het voor- en nadien met seks? Vragen die boren in de privacy, maar waar we wel allen nieuwsgierig naar zijn. Joz Motmans begrijpt dat ook. “Het is normaal dat journalisten interesse hebben in het technische, in wat de medische wetenschap allemaal kan. En seks intrigeert iedereen. Natuurlijk mogen journalisten daar stukken over maken, maar respecteer de transgenders die vinden dat dit tot hun privacy behoort. Het is ook belangrijk dat je op een of andere manier weergeeft dat dit niet het volledige verhaal is. De menselijke relaties, en hoe genderrollen daarop inwerken, maken een veel ingrijpender deel uit van een mensenleven.”

Joz Motmans geeft ter afsluiting gratis twee mogelijke onderwerpen voor een onderzoeksreportage weg. Voor wie zich groepen voelt. “Mensen hebben het gevoel dat ze transgenders kunnen herkennen, maar daar vergissen ze zich erg in.

Laatst deed ik op een lezing de test met een vriendin: zij identificeerde twee mensen uit het publiek als transgenders. Er zaten er tien andere waar ze het niet van had gezien. Dat onderschat men enorm. En het is gelijk een bewijs dat transgenders misschien wel veel normaler zijn dan het curiosum waarvoor ze soms worden weggezet. Ook over de reële discriminatie die deze be-

volkingsgroep ervaart, valt volgens mij prachtige onderzoeksjournalistiek te schrijven. Ik ben op dat thema gepromoveerd, dus voor wie gegevens wil: die bestaan.” ■

- **Travestiet:** mannen of vrouwen die zich kleden als iemand van het andere geslacht. Dat kan gaan om seksuele opwinding maar ook om het uiten van iemands mannelijkheid of vrouwelijkheid. Een verlangen naar een lichamelijke ingreep is niet noodzakelijk aanwezig. Kan overgaan in transgenderisme.
- **Transgenderist:** mens wiens identificatie botst met de duale genderrol van of man of vrouw. Transgenderisten voelen zich tussen man en vrouw in (androgyn), of geen van beide. Een gedeeltelijke transitie is vaak gewenst. Kan overgaan in transseksualiteit.
- **Transseksueel:** mens die zich identificeert als een persoon van het tegenovergestelde geslacht. Een complete transitie wordt gezien als enige oplossing.
- **Transgender:** koepelterm voor travestieten, transgenderisten en transseksuelen.

WWW.GENDERSTICHTING.BE: algemeen welzijnswerk. Onthaal, info, advies en begeleiding.
WWW.PLANETGENDER.COM: artistiek, documentair en informatief project over gender en identiteit.
WWW.VLAAMSEGENDERKRING.BE: vereniging die in een positieve en inspirerende sfeer wil werken rond het thema gender.
WWW.T-WERKGROEP.BE: portaalsite voor transgenders in Vlaanderen.
WWW.T-JONG.BE: jeugdbeweging voor transgenders.
WWW.TRAVESTIEWEB.BE: forum en evenementen.
WWW.TGV-WEST.BE: vereniging voor transmannen, transvrouwen, hetero's en holebi's.
GELIJKE KANSEN IN VLAANDEREN: [www.gelijkekansen.be](http://WWW.gelijkekansen.be).
WWW.STEUNPUNTGELIJKEKANSEN.BE: wetenschappelijke ondersteuning van de Vlaamse overheid voor gelijke kansen, diversiteit en integratie.
WWW.GENDERINDEBLENDER.BE: informatieve website voor het secundair onderwijs.
WWW.CAVARIA.BE: koepelorganisatie die opkomt voor holebi's en transgenders.
WWW.EXPERTENDATABANK.BE: meer dan duizend experts, op allerlei terreinen.

VOORBIJ HET CLICHÉ: ETNISCH-CULTURELE DIVERSITEIT

Allochtonen staan ook in de file

Behandelen journalisten, als het gaat over niet-blanke Belgen, informatie op een andere manier dan nieuws over de rest van de bevolking? Er is zoveel onderzoek in die zin verschenen dat die vraag alleen met ja kan worden beantwoord.

Eén voorbeeld van zo'n studie is De Voorstelling van etnische minderheden in Vlaanderen die de Universiteit Gent publiceerde in 2007, in opdracht van het Centrum voor Gelijke Kansen en Racismebestrijding (CGKR) en de federale journalistenbond AVBB. Allochtonen blijken in de Belgische media vooral aan bod te komen met onderwerpen als 'politiek en politieke partijen' (29,2%), 'misdad en controle' (18,8%), 'justitie en rechtszaak' (17,9%) en 'politiek-government' (8,4%). Allochtonen komen met andere woorden vooral in het nieuws met thema's die op één of andere manier gekoppeld zijn aan het 'allochtoon-zijn': racisme, religie, asielproblematiek, gelijke kansen en aanverwanten. Het lijkt wel alsof het leven van een niet-blanke Belg volledig om die onderwerpen draait. Of dat beeld komt tenminste naar voren uit onze pers.

"De negatieve beeldvorming die etnisch-culturele minderheden te beurt valt in de Belgische media is eigenlijk zelfs nog subtieler dan clichés", zegt Katleen De Ridder van het Minderhedenforum. "Het is een spel van verzwijgen en opblazen, tot er een wereldbeeld ontstaat dat nog weinig met de werkelijkheid te maken heeft. Ik ben ervan overtuigd dat dit proces zich voltrekt zonder dat journalisten er erg in hebben. Eén frappant voorbeeld: het plaatstekort in het grootstedelijke kleuteronderwijs in maart 2010. Om te beginnen toon-

den de media alleen witte ouders, hoewel er in de grootsteden zeker getuigen met etnische roots hadden kunnen worden gevonden;

het probleem trof hen net zo goed. Maar het werd nog erger. Niet lang na de eerste berichten raketten men, zonder het expliciet te noemen, het GOK-decreet op. Dat biedt scholen de mogelijkheid om leerlingen met een zwakkere thuissituatie – bijvoorbeeld: als er thuis geen Nederlands wordt gesproken – te bevoordelen bij de inschrijving. Voor je het wist, werd er in de Vlaamse pers een beeld opgehangen alsof het de schuld van de allochtonen was dat blanke kindjes niet meer naar de kleuterklas konden. Die negatieve beeldvorming raasde een week. Tot een journalist van Koppen ontdekte dat er amper scholen zijn die het GOK-decreet daadwerkelijk bij de inschrijving toepassen. Ik geloof nooit dat de journalisten die onterecht de schuld bij etnisch-culturele minderheden legden, dat bewust hebben gedaan. Maar het is wel gebeurd. De journalistiek zou zich, als beroepsgroep, eens moeten bezinnen over welk journalistiek proces er precies toe heeft geleid dat we met deze uitkomst zijn geëindigd. Ik denk dat ik het antwoord wel ken. Er wordt te veel eenzijdige, luie, slechte journalistiek bedreven, die vooral wil bevestigen wat de mediagebruiker al denkt te weten." De ondertitel van De Witte Media, het boek waar-

De journalist die persoonlijkheidskenmerken vermeldt vermijdt stereotypering, veralgemening en overdrijving, en zet niet aan tot discriminatie.

(Code van de Raad van de Journalistiek)

in De Ridder de eenzijdige beeldvorming van allochtonen in de Vlaamse pers genadeloos fileert, luidt niet voor niets: 'Of waarom allochtonen altijd slecht nieuws zijn'.

Bleukes

Ieder mens heeft vooroordelen, maar journalisten mogen natuurlijk niet dulden dat die van hen een faire, evenwichtige beeldvorming in de weg staan. Het voorbeeld van de inschrijvingsstop bewijst dat we misschien ook iets te vaak crowdpleasers willen zijn, wat ons kritisch vermogen in de weg staat. Het is goed zich daar bewust van te zijn. Tegelijkertijd krijgen de 'linkse' media slag om slinger het verwijt maatschappelijke problemen toe te dekken, lees er een willekeurig internetforum maar op na. En als beide kanten zeggen dat je slecht bezig bent, dan zal de waarheid wel in het midden liggen?

Chams Eddine Zaougui vindt het een te makkelijke redenering. Zaougui is arabist, filosoof en stafmedewerker pers en beeldvorming van het Kruispunt Migratie-Integratie, het vroegere Minderhedencentrum. "Niemand mag van journalisten verlangen dat ze de werkelijkheid geweld aandoen en bijvoorbeeld eisen dat ze voortdurend één groot allochtoon gevoel-verhaal ophangen", zegt hij, "maar is het tegenovergestelde al niet even fout en gevaarlijk? Ik huiver bij de gedachte dat journalisten zich door lezers, kijkers en luisteraars onder druk laten zetten om bepaalde denkbeelden over te nemen – want dat leid ik toch af uit het feit dat men klagers op internetfora ernstig neemt. Goede journalistiek is volgens mij genuanceerd, waarheidsgetrouw en evenwichtig. Niet positief of negatief maar correct, eerlijk en representatief."

"Toegepast op de in heel de pers collectief overgenomen flater over de inschrijvingsstop", vult Katleen De Ridder aan, "was het onderliggende idee, tussen de regels: allochtonen krijgen alles in de schoot geworpen. Of ook: de integratie is mislukt en dat ligt aan de minderheden zelf. Als dat a priori het uitgangspunt is, dan krijgen de waarheid en de nuance geen kansen meer. Journalisten mogen niet doof en blind blijven voor hun eigen verantwoordelijkheid bij het scheppen van een correct, evenwichtig beeld over minderheden. Want het beeld dat zij creëren, heeft wel degelijk een impact."

Het is in de eerste plaats een pleidooi om onverantwoorde veralgemeningen en polariseringen te vermijden. Pas op met algemene termen, want binnen de allochtone gemeenschappen bestaat er evenveel diversiteit als daarbuiten – zowat geen enkele bewering geldt 'voor alle allochtonen'. Er dreigt al gauw een soort wij-zij-perspectief te ontstaan en daar is in de feiten zelden reden toe. Je kan de verschillen beklemtonen, maar meestal zijn de gelijkenissen eigenlijk frappanter. Of om het anders te stellen: de onderlinge verschillen binnen de groep die we benoemen als autochtonen zijn wellicht veelzeggender dan een vergelijking die focust op 'allochtonen' versus 'autochtonen'.

Journalisten beseften al langer dat er voor etnisch-culturele minderheden een tand bij moet worden gestoken. In 1994 formuleerde de AVBB in samenwerking met het CGKR Aanbevelingen voor de berichtgeving over Allochtonen. Er circuleren plannen om de regels, die nogal defensief klinken, te updaten maar dat is vooralsnog niet gebeurd. Artikel 27 in de gloednieuwe Code van de Raad voor de Journalistiek is de recentste officiële richtlijn: "De journalist die persoonlijkheidskenmerken vermeldt zoals etnische oorsprong, huidskleur, seksuele geaardheid vermijdt stereotypering, veralgemening en overdrijving, en zet niet aan tot discriminatie."

Het Minderhedenforum gaat nog een stap verder en pleit expliciet voor specialist-journalisten over interculturele thema's, die idealiter een expertise bezitten die de vergelijking met Wetstraatredacteurs kan doorstaan. "Zo klim je boven de waan van de dag, en vermijd je oppervlakkige journalistiek die van het ene incident naar het andere surft", verklaart Katleen De Ridder. "Incidenten zouden niet langer onterecht disproportioneel veel aandacht krijgen, maar op hun soortelijk gewicht worden beoordeeld. Een concreet voorbeeld: een journalist die over het plaatstekort in kleuterscholen schrijft, weet dan daadwerkelijk hoe het GOK-decreet in de praktijk werkt. Ik merk dat dergelijke dossiers momenteel erg vaak worden

Het mediabeeld van allochtonen
kan inderdaad wel beter.

verslaan door bleukes, beginnende journalisten die hun weg nog moeten zoeken en niet zelden gewoon de stukken leveren waarvan ze denken dat die worden verwacht. Denk nu niet dat ik geen oog heb voor de journalistieke realiteit. Er zullen altijd mensen zijn die vanuit hun expertise vinden dat journalisten slecht en oppervlakkig schrijven over hun kennisgebied. Maar in dit geval creëert het gebrek aan kennis een mistoestand met een enorme maatschappelijke impact. En dat mogen de redacties niet zomaar laten gebeuren.”

Meer kijkers

Wat ons bij de vraag brengt: is het de taak van journalisten om de wereld te verbeteren? Chams Eddine Zaougui vindt op zich van niet, maar denkt dat als de journalistiek haar basistaken beter zou uitvoeren een betere wereld wel het resultaat zal zijn. En die basis is: allochtonen zijn gewoon net zo goed burgers als autochtonen en verdienen het dus om evenveel en even genuanceerd in beeld te komen. “Vijfennegentig procent van het nieuws gaat allochtonen net zo goed aan als andere Vlamingen. Allochtonen staan evenzeer in de file of krijgen hun wagen niet gestart bij wintervorst. Waarom zou je allochtonen enkel opvoeren wanneer het over die groep zelf gaat? Zo creëer je een beeld van een andere, aparte samenleving waar de autochtone Vlaming geen uitstaans mee heeft. Geen wonder dat veel mensen hardnekkig in stereotypen blijven geloven, want die worden nooit tegengesproken. Het probleem is dat journalisten weinig contacten hebben in de allochtone gemeenschappen. Daarmee doen ze hun eigen beroepsklasse tekort, want journalisten worden toch geacht in héél de maatschappij de vinger aan de pols te houden, nee? Men laat kansen liggen op goede verhalen én op economische winst. Mediahuizen vragen zich af hoe ze meer kijkers, lezers en luisteraars kunnen aantrekken. Het antwoord ligt ongetwijfeld deels bij de allochtone nieuwsconsument. Maar dan moet je de allochtonen

wel het gevoel geven dat het nieuws ook over hen gaat.”

Het is niet alleen fout om de gekleurder wordende maatschappij te problematiseren, misschien mogen we meer oog hebben voor de kansen die ze biedt. Een evenwichtiger beeldvorming kan een nieuw doelpubliek aanboren, bleek uit een studie die Hatim El Sghiar en Leen d’Haenens (KULeuven) eind vorig jaar publiceerden.

Een allochtoon adresboek uitbouwen kan via de Expertendatabank of via een van de belangengroepen die u achteraan dit artikel vindt bij ‘nuttige links’. Meer allochtone collega’s op de redactievloer kan evenzeer helpen. Op dit moment heeft amper één procent van de beroepsjournalisten een migratieachtergrond. Katleen De Ridder denkt dat daar verbetering op komst is maar waarschuwt dat we er ook geen mirakels van moeten verwachten: “Er moeten zeker meer etnisch diverse journalisten komen – redacties moeten daar ook meer moeite voor doen – maar dit gaat niet in één slag alles veranderen. Journalisten met etnische roots moeten zich net zo goed inpassen in de redactiecultuur en ik vrees dat zij op hun eentje niet zullen kunnen doordrukken waarom iets nieuws wordt en een ander onderwerp niet. Als zij voor andere invalshoeken kiezen, kan dat net tegen hen werken omdat ze het nieuws dan zagezegd niet aanvoelen. Een bijkomend gevaar is dat je die mensen gaat opvoeren als de allochtoon van de redactie, met de illusie dat het de andere journalisten van de verantwoordelijkheid ontslaat om op een evenwichtige manier te berichten. Nee, je moet de ambitie hebben om heel de redactielijn aan te pakken. Iedere journalist moet de afweging maken of hij of zij wel een totaal, genuanceerd beeld weergeeft.” ■

GELIJKE KANSEN IN VLAANDEREN: www.gelijkekansen.be

WWW.MINDERHEDENFORUM.BE: spreekbuis voor de etnisch-culturele minderheden in Vlaanderen en Brussel

WWW.KRUISPUNTMI.BE: Kruispunt Migratie-Integratie

WWW.KIFKIF.BE: interculturele beweging die strijdt voor gelijkheid en tegen racisme

WWW.GETBASIC.BE: ijvert voor de democratisering van de media

WWW.DIVERSITEIT.BE: Centrum voor Gelijke Kansen en Racismebestrijding

WWW.EXPERTENDATABANK.BE: Vlaamse expertendatabank.

WWW.RVDJ.BE: Raad voor de Journalistiek

VOORBIJ HET CLICHÉ: LEVEN IN ARMOEDE

Echt hopeloos is het nooit

Ons verwachtingspatroon en ons wereldbeeld bepalen hoe we situaties interpreteren. Journalisten ontsnappen daar evenmin aan als verpleegsters. “Journalisten zijn zelf niet arm. Ik snap dat zij zich niet spontaan

kunnen inleven in een situatie die zij nooit hebben ervaren. Maar er is al een groot verschil tussen zij die het proberen en zij die dat niet doen,” zegt Swa Schyvens.

Je zou het hem niet aangeven, maar Swa is arm. Het Vlaams Netwerk van verenigingen waar armen het woord nemen, nam hem in dienst als ervaringsdeskundige. De naam van dit verenigingsverband is al een eerste vingervijzing. “Armen kunnen net zo goed zelf bepalen wat het beste voor hen is en, hoewel alle hulp welkom is, toch hebben ze niet noodzakelijk een hulpverlener nodig die in hun naam spreekt”, verklaart Swa Schyvens. “De lange naam van onze organisatie is een eerste manier om de clichés rond armoede te doorbreken. Iedereen kent die vooroordelen wel: armen zijn marginaal, vuil, lui en slecht opgevoed. Ze drinken te veel en kunnen niet voor hun kinderen zorgen. Ze leven onhygiënisch. Maar zeg eens eerlijk, is het hier vies?”. Swa stelt de vraag terwijl hij ons rondleidt in zijn kraaknette Berendrechtse doorzonwoning.

Een verpleegster ging langs bij twee gezinnen die onlangs een kind hadden gekregen: een kansarm gezin en een middenklassefamilie. Bij beide gezinnen was het huis een beetje rommelig en lag de moeder in de zetel. In het gezin uit de middenklasse noteerde de verpleegster: “de moeder is moe door de bevalling en moet haar weg nog zoeken in het organiseren van haar huishouden”. Een identieke situatie leidde in de kansarme familie tot de vraag of de moeder de zorg voor het kind wel aankon, en of het wel verantwoord was om in dergelijke onhygiënische omstandigheden een kind op te voeden.

In 2008 leefde 14,6% van de Belgische bevolking met een zogeheten verhoogd armoederisico. De gegevens komen van de gezaghebbende EU-SILC-enquête, wat staat voor European Union – Statistics on Inco-

me and Living Conditions. De maatstaf voor kansarmoede is 60% van het mediaan netto equivalent inkomen. Voor België werd de grens gelegd op een inkomen van 966 euro per maand voor een alleenstaande en 2029 euro voor een huishouden van twee volwassenen en twee kinderen – het Belgisch leefloon is overigens lager. Een Belg op zeven zit onder de kansarmoedegrens. In absolute cijfers komt dat overeen met ongeveer 1.600.000 personen. Alleen al door de macht van het getal kan het niet anders dan dat het om een diverse groep gaat waarvan zeker niet iedereen beantwoordt aan het clichébeeld van de kansarme. Een Belg op zeven betekent overigens ook dat er ongetwijfeld veel verborgen kansarmoede moet bestaan. En dat er ook bejaarden, studenten of mensen met vast werk verscholen zitten in deze statistiek – misschien wel mensen die u zelf kent maar waarvan u het nooit gedacht had.

Het verschil tussen een journalist die maar met een half oor luistert en een die echt het waarom van je verhaal wil kennen, dat voel je direct.

Sensatie

Via zijn werkgever treedt Swa Schyvens bij tijd en wijlen op als woordvoerder van deze verscheiden bevolkingsgroep. Schyvens geeft jaarlijks twintig à dertig interviews en is dus goedgeplaatst om te oordelen hoe journalisten het onderwerp armoede benaderen. “Het verschil tussen een journalist die maar met een half oor luistert en een die echt het waarom van je verhaal wil kennen, dat voel je direct,” zegt de ervaringsdeskundige. “De eerste zoekt in je woorden naar clichés en wil eigenlijk vooral zijn eigen vooroordelen bevestigd zien. De tweede houdt een open blik en schrijft daarom volgens mij betere artikels. Je mag nooit te rap over iemand denken: die mens heeft zijn miserie zelf gezocht. Want achter iedere situatie zit een verhaal, een logische verklaring. Ik vind dat journalisten de ambitie moeten hebben om telkens naar dat diepere verhaal op zoek te gaan. En het spijt me het te zeggen maar sommige van je vakgenoten zoeken te graag naar sensatie.”

Mensen lezen nu eenmaal wat spannend en sensationeel is, brengen we daar tegenin. “Laat ik je eens zeggen tot wat die redenering leiden kan”, zucht Swa. “Een paar jaar geleden vroeg een journalist me mijn levensverhaal te vertellen, om te begrijpen hoe ik in de armoede was beland. De kern van mijn verhaal is dat ik in mijn jonge jaren op de dool raakte waardoor ik op straat ben beland. Ik snap nog steeds niet waarom, maar in het artikel werd dat neergeschreven alsof mijn moeder mij had buitengezet. Dat klopte niet, maar het zal misschien spannender hebben geklonken? In ieder geval heeft dat interview haar veel verdriet gedaan. Drie weken later is ze gestorven en ik heb het niet meer met haar kunnen uitpraten. Mijn familie spreekt sindsdien niet meer met mij, en dat versta ik zelfs. Mij was beloofd dat ik het stuk op voorhand zou kunnen lezen maar om een of andere reden is dat er toch niet van gekomen. Later is die journalist zijn excuses komen aanbieden. Ik ben niet ran-

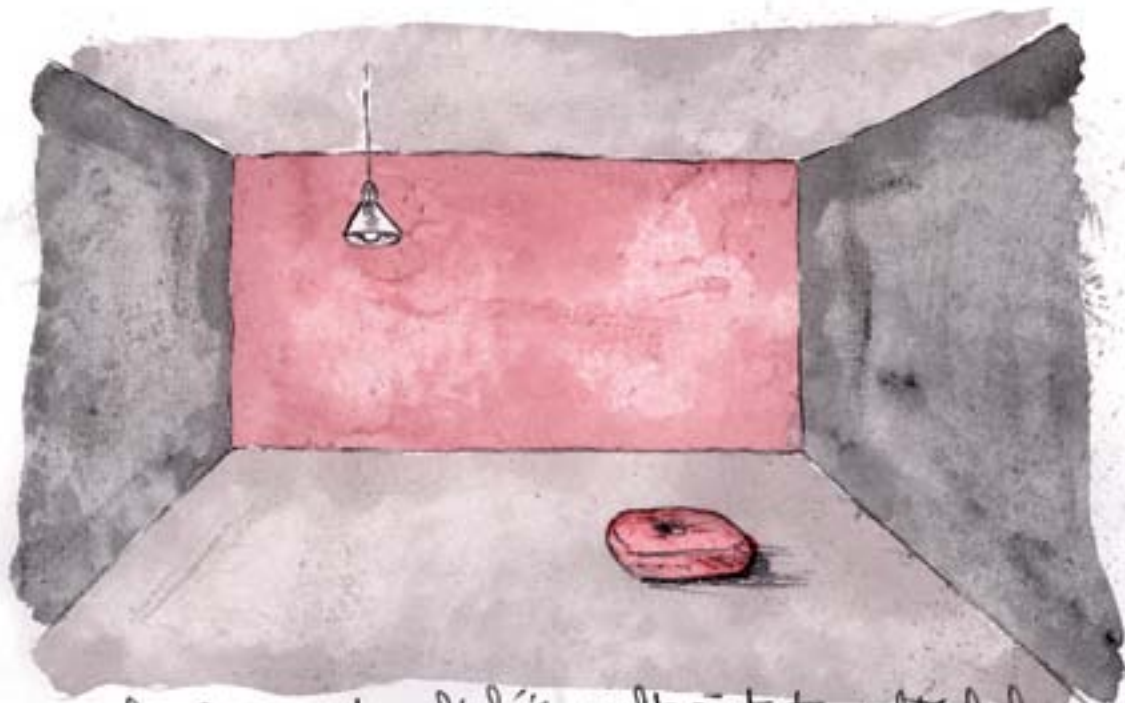
Het Vlaams Netwerk organiseert regelmatig vormingen over armoede en zou er, indien daar voldoende interesse voor bestaat, graag ook een organiseren specifiek voor journalisten. Geïnteresseerden kunnen contact opnemen met vormingsmedewerker Stef Jorissen: 02/204.06.33 of stef.jorissen@vlaams-netwerk-armoede.be.

cuneus, maar natuurlijk zit ik er nog wel mee. Een artikel kan grote gevolgen hebben in een mensenleven en journalisten zijn zich daar duidelijk niet altijd van bewust. Ze hebben mij geportretteerd als een levend cliché en dat is me duur komen te staan.”

Sprankel hoop

Swa Schyvens is letterlijk een gediplomeerd ervaringsdeskundige. VZW De Link organiseert in Antwerpen, Hasselt, Gent, Brussel en Kortrijk opleidingen voor wie uit de generatiearmoede komt en sinds de kindertijd sociale uitsluiting aan de lijve heeft beleefd. Het doel van de cursus, die in totaal vier jaar duurt, is meervoudig: enerzijds de cursisten hun zelfrespect laten herwinnen en hen vaardigheden bijbrengen die een uitzicht op een job bieden, maar anderzijds ook hun specifieke kennis en ervaring nuttig maken voor de maatschappij. Van de 81 cursisten die afstudeerden sinds de opleiding startte in 2001, zijn er momenteel 57 aan het werk als ervaringsdeskundige armoede. Er zijn er onder meer aan de slag in OCMW's, bij de VDAB en in de bijzondere jeugdzorg. In feite zijn ervaringsdeskundigen ideale aanspreekpunten voor journalisten; ze kennen de praktijk én het beleid. Swa Schyvens vermeldt nog een bijkomend pluspunt: hij heeft in zijn opleiding tot ervaringsdeskundige mondig leren worden. Geen overbodige luxe in de omgang met journalisten en praktisch, bekeken vanuit het standpunt van de journalist. Het is altijd makkelijker werken met iemand die vlot praat.

De ervaringsdeskundige van het Vlaams Netwerk van verenigingen waar armen het woord nemen, wuift ons uit met een tip voor journalisten die hun stukken eens een andere, minder voor de hand liggende richting willen uitsturen: zoek telkens ook naar het positieve binnen het armoedeverhaal. Dat is volgens Swa bijna altijd aanwezig. “Zelfs al gaat het over een donkere situ-

Op basis van de clichés valt niet te achterhalen
of dit interieur wijst op armoede, zen of extreme design.

atie, er is altijd een sprankel hoop en die mag best vaker in beeld komen,” zegt hij. “Kijk naar mij: dankzij mijn armoede ben ik nu een opgeleide deskundige die vaak in de krant staat. Armoede kan je inzichten en krachten bieden die je anders niet zou hebben. Hoe mensen zich staande weten te houden onder moeilijke omstandigheden: dat zijn eigenlijk net heel positieve verhalen. Niet alles is mooi en natuurlijk moet het nooit fraaier worden voorgesteld dan het werkelijk is, maar ik

denk dat je verrassende antwoorden krijgt wanneer je vraagt wat mensen hebben geleerd uit wat ze hebben meegemaakt. Trouwens, als journalisten wanneer het over armoede gaat alleen maar schrijven over de miserie, dan zouden de lezers nog gaan denken: dit is toch hopeloos, we lezen beter iets anders. En dat mag de conclusie niet zijn, want echt hopeloos is het nooit.” ■

www.vlaams-netwerk-armoede.be: Vlaams netwerk van verenigingen waar armen het woord nemen.

www.bapn.be: Belgisch Netwerk Armoedebestrijding.

www.eapn.eu: The European Anti-Poverty Network.

www.samenlevingsopbouw.be: De sector Samenlevingsopbouw organiseert maatschappelijk kwetsbare groepen.

www.decenniumdoelen.be: Samenwerking van sociale organisaties tegen armoede.

www.oases.be: De onderzoeksgroep Armoede, Sociale uitsluiting en de Stad' van de Universiteit Antwerpen.

www.caw.be: Centra voor algemeen welzijnswerk.

www.de-link.net: opleiding en tewerkstelling van ervaringsdeskundigen in de armoede en sociale uitsluiting.

www.bindkracht.be: Project van de Karel De Grote-Hogeschool dat kwaliteitsverbetering in de hulpverlening aan mensen in armoede betracht.

www.armoede-in-zicht.be: gezamenlijk project van het Vlaams Netwerk van Verenigingen waar Armen het Woord nemen en Welzijnszorg vzw.

www.mi-is.be: Overheidsdienst maatschappelijke integratie. Wetgeving rond armoedebestrijding.

www.armoedebestrijding.be: Steunpunt dat analyses en aanbevelingen formuleert aan het beleid.

VOORBIJ HET CLICHÉ: JONGEREN IN DE MEDIA

Jongeren van vandaag zijn braver dan hun grootouders

“Een man van 75 die met een tweeloop zijn buurman beschiet, zal in de media worden aangeduid voor wat hij is: een individu dat ontspoord. De bevolkingsgroep waartoe hij behoort, wordt niet als geheel gestigmatiseerd. Als de vader een jongere was, dan zou men die reflex wel hebben. Bij oudere ouders gaat men ook niet dagenlang analyseren à la: lag het aan de swingmuziek waar hij altijd naar luisterde? Of: word je van duivenmelken agressief?

Bij jongeren wordt de oorzaak wel altijd in de populaire cultuur gezocht, bijna alsof het incident een gelegenheid is om eindelijk met die jongerencultuur te

kunnen afrekenen. Speelde de betrokken jongere af en toe een computerspelletje, dan worden plots alle gamers beladen met allerlei zonden. Men gaat zelfs zo ver ze te bestempelen als een potentieel gevaar. Waanzin! De morele paniek die vandaag de dag rond jongeren wordt gecreëerd, is totaal buitensporig.” Aan het woord is kinderrechtencommissaris Bruno Vanobbergen.

De kinderrechtencommissaris kan zelfs haarfijn omschrijven hoe die stigmatisatie precies in zijn werk gaat. Telkens verengt men een maatschappelijk probleem tot een jongerenprobleem, stelt hij vast. “Dan staat er in de krant: ‘Jongeren sporten veel te weinig.’ Zou het kunnen dat er in het algemeen te weinig gesport wordt, waaronder door jongeren? Of: ‘Jongeren eten ongezond’. En de rest van de samenleving niet dan? Het is alsof de jongeren zelf het probleem zijn, dat is onderliggende gedachte. En dat heeft zeer belangrijke gevolgen in de manier waarop we jongeren percipiëren.”

Van een uitspraak als ‘jongeren eten ongezond’ kan je nog staande houden dat die feitelijk tenminste klopt, al hangt het er natuurlijk vanaf met welke maatstaven men dat beoordeelt. Erger nog, bekeken vanuit de beroepseer van de jour-

nalist, is dat de clichés het soms zelfs halen op de feiten. “Vaak staan er paniekerberichten in de krant over het alcoholgebruik bij jongeren”, vertelt Vanobbergen.

“Terwijl uit alle onderzoeken blijkt dat oudere generaties meer drinken, en in ieder geval vaker de neiging hebben om met een pint te veel achter het stuur kruipen. Waarom dan uitgerekend de jongeren viseren binnen deze problematiek? Dit is beeldvorming die jongeren zwaar schaadt maar die totaal foutief is.”

Ander voorbeeld: onderzoek heeft aangetoond dat jeugdcriminaliteit de laatste veertig jaar stelselmatig afneemt. De jongeren van vandaag plegen met andere woorden minder criminele feiten dan hun ouders toen zij jong waren, ze zijn zelfs braver (als je het zo mag noemen) dan hun grootouders. Gelijkaardige vaststellingen gaan op voor clichégevoelige onderwerpen als jongeren en seksualiteit of jongeren en drugs. De pot verwijt de ketel, lijkt het wel. En journalisten doen daar klaarblijkelijk graag aan mee.

Eigen zin

Mistoestanden vaststellen is één ding, belangrijker is uiteraard hoe je zulke clichés ontmynt. In Antwerpen en Genk heeft men daar een interessant project rond opgestart. Het

Toen het een paar weken geleden over hangjongeren ging, heb ik clichés gelezen waarvan ik dacht: het kan niet dat je zoiets schrijft als je die jongeren echt hebt leren kennen’.

Antwerps-Limburgse persbureau StampMedia wil “de berichtgeving over jongeren corrigeren en hen vooral zelf aan het woord laten. Zeker daar waar hun mening van belang is en weinig gehoor vindt in de mainstream kanalen”, lezen we in de colofon. StampMedia, overigens als persorgaan erkend door de Vlaamse Vereniging van Journalisten, wordt geleid door een professioneel, volwassen kaderteam, maar het veldwerk zelf, zowel in ideeën als concrete uitwerking, gebeurt door jonge vrijwilligers tussen 16 en 26 jaar. Het project krijgt toelagen van de Vlaamse gemeenschap, de provincie Limburg en de steden Antwerpen en Genk. StampMedia dient een dubbel doel, vertelt Thomas Vreriks, hoofdredacteur van de Antwerpse redactie. “In de eerste plaats is het een forum waar jongeren hun media-aspiraties kunnen beproeven. Veel jonge mensen voelen zich aangetrokken tot het beroep journalist. Wij bieden ze een plek waar ze de stiel kunnen leren zonder zich te moeten inpassen in de logica van bestaande redactiestructuren. Voor een groot stuk laten we hen hun eigen zin doen. Dat onbevangene, dat ongeremde, zie ik als de grootste troef van StampMedia. Onze partners zullen dat kunnen beamen.”

StampMedia zette met reguliere media zoals Belga, Mo en de Concentra-websites structurele samenwerkingsverbanden op om zijn persstukken te delen. Leuk voor de jonge reporters die zo meteen ook het tweede doel van StampMedia bereiken: het standpunt van de jongere laten horen in de pers. Daar is volgens Vreriks wel degelijk nood aan. “Ik wijs andere media niet graag met de vinger, maar als iemand die dag in dag uit met jongeren werkt, stoort het me erg dat de pers zo kort door de bocht gaat wanneer jongeren het onderwerp zijn. Toen het een paar weken geleden veel over hangjongeren ging, heb ik clichés gelezen waar ik van dacht: het kan niet dat je zoiets schrijft als je die jongeren echt hebt leren kennen. Er bestaat een beeld dat de jeugd van vandaag apathisch en apolitiek is, voor niks goed. Maar op mijn redactievergadering zie ik een heel andere werkelijkheid. StampMedia heeft de ambitie om de beeldvorming rond jongeren evenwichtiger te maken. Rechtvaardiger, zou ik zelfs zeggen.”

Expertise

Geen betere lakmoesproef dan de praktijk. Op uitnodiging van Vreriks volgen we een redactieraad van StampMedia, die eigenlijk in weinig verschilt van een planningsvergadering op gelijk welke andere redactie. Cynische schimpscheuten inbegrepen trouwens. De twintig jonge, clevere would-be journalisten denken die week stukken uit rond hacktivism, de bouw van een supermoskee in Antwerpen en het wereldkampioenschap breakdance. Dat er voor de concertbespreking op Mano Mundo geen internetverbinding werd voorzien, wordt opgelost doordat een andere journalist toevallig de bakker kent die tegenover het festivalterrein woont. Het groeps gesprek doet een dynamiek van onverwachte samenwerkingen ontstaan en levert een aantal verrassende en frisse journalistieke ideeën op.

Misschien gaat het niet op voor heel de redactie, maar we zien minstens tien jongeren die duidelijk het vuur van de journalist bezitten. Meteen enkele van die specimen aangesproken om te vragen wat zij vinden van hoe hun oudere collega’s presteren wanneer die jongerethema’s behandelen. De algemene teneur is: eigenlijk doet onze beroepsklasse dat niet zo goed. “Ik ben een gretige mediagebruiker”, zegt bijvoorbeeld Thomas Verstrepen (16). “Ik lees en bekijk zowat alles wat in mijn buurt komt – behalve dan als het over jongeren gaat. Want dan heb ik vaak het gevoel dat er in stereotiepen wordt gepraat, dat er geen serieuze analyse wordt gemaakt.” Verstrepen voegt er nog aan toe dat je als jongere “wel heel snel in een vakje wordt gestopt.”

Hoi-Fung Ng (24) vult aan dat “het positieve amper wordt vermeld, zeker als je het afweegt tegen hoeveel aandacht het krijgt wanneer een jongere iets heeft mispeuterd. Ik vind dat journalisten jeugdthema’s vaak benaderen als wij tegenover zij, alsof jongeren op een bepaalde manier los staan van de rest van de maatschappij. Als jongere is het erg bevreemdend om een artikel te lezen dat vanuit dat standpunt werd geschreven.”

In 't journaal werd gelukkig nog eens duidelijk
gesteld dat jongeren te veel drinken en te weinig sporten.

Anouschka Vandenbosch (20) verduidelijkt met een voorbeeld: “Stel dat uit onderzoek blijkt dat scholieren vaak spijbelen. Dan zullen journalisten er altijd automatisch van uitgaan dat dit aan de jongeren zelf ligt. Maar is dat wel zo? Moet een journalist niet van in het begin rekening houden met het mogelijke bestaan van andere redenen? Misschien zijn de lessen wel erg saai of werd er zozeer op het onderwijsbudget bespaard dat je niet op een fatsoenlijke manier les kan volgen – ik zeg maar wat. Ik heb het gevoel dat als de kans bestaat om jongeren ergens de schuld van te geven, dat men het dan telkens ook doet.”

Het past beter in een vroegere aflevering van Voorbij het Cliché, maar één zaak viel bijzonder op bij het volgen van de redactievergadering bij StampMedia. De redactie is zeer multicultureel. We kennen geen enkele redactie bij de volwassen media die zoveel journalisten met allochtone roots telt. “We doen echt ons best om in die doelgroep te werven”, vertelt hoofdredacteur Thomas Vreriks niet zonder trots. “Dat kost moeite, maar we vinden het er belangrijk genoeg voor. Bovendien maakt het StampMedia inhoudelijk ook rijker, vind ik. Het levert stukken op met invalshoeken waar andere media niet aan zullen denken, en wij bezitten dankzij die mensen ook expertise waar concurrerende persorganen jaloers op mogen zijn.” ■

GELIJKE KANSEN IN VLAANDEREN: www.gelijkekansen.be
PERSAGENTSCHAP STAMPMEDIA: www.stampmedia.be
VLAAMS KINDERRECHTENCOMMISSARIAAT: www.kinderrechtencommissariaat.be
VLAAMSE JEUGDRAAD: www.vlaamsejeugdraad.be
VLAAMSE SCHOLIERENKOEPEL: www.vsknet.be
HET JEUGDONDERZOEKSPLATFORM: www.jeugdonderzoekspatform.be
STEUNPUNT JEUGD, KENNISCENTRUM VOOR JEUGDBELEID: www.steunpuntjeugd.be

8

VOORBIJ HET CLICHÉ: OUD EN NIET OUT

De vergrijzing is ook een kans

Anne Vanderdonckt is hoofdredactrice van Plus Magazine, een general interest-blad dat zich richt op de iets oudere bevolking. "Niet zo lang geleden kondigde ING aan dat zestigplussers aan hun bankautomaten niet meer dan 1000 euro per week mochten afhalen", vertelt ze.

"Gelukkig werd dat voorstel snel weer ingetrokken. Maar ik heb het toen speciaal in de gaten gehouden: zowat alle media illustreerden dat verhaal met witharige 95-jarigen die amper konden wandelen. Dat is een probleem, want dit beeld is echt totaal niet representatief voor de Belgen ouder dan zestig. En het vreemde is: journalisten weten dat ook. Ik praat hier vaak over met jongere collega's en dan krijg je reacties als: 'Ah ja, mijn moeder van zestig winkelt ook nog bij H&M, je zou haar even makkelijk veertig kunnen schatten als je haar zag.' Tja, en dan toch kiezen voor het foute clichébeeld, voor de karikatuur. Of kijk naar de wereld van de bekende mensen: Bruce Springsteen is 61, Sharon Stone 53. Zij zijn evengoed illustraties van wat het in 2010 betekent om als 'oudere' door het leven te gaan."

Wie precies bij die iets oudere bevolking hoort, valt moeilijk af te bakenen. Zeker is dat het over een grote en (spectaculair) groeiende groep gaat. Enkele clicks op statbel.fgov.be leren dat 1,3 miljoen Vlamingen ouder zijn dan zestig. Ongeveer anderhalf miljoen is tussen 50 en 60. Indrukwekkende cijfers en toch wordt er volgens de Vlaamse Ouderenraad bijzonder vaak in stereotiepen over ouderen bericht. "Ouderen klagen alsmaar, ze zijn niet meer mee, zijn afhankelijk, passé en passief", zegt Kathy Louagie van de Vlaamse Ouderenraad. "Dat is

het clichébeeld waartegen wij vechten." Een opvallend negatief beeld overigens. En dat terwijl het toch om een grote groep mensen gaat die, moet het gezegd, tege-

lijk ook veel potentiële lezers, kijkers of luisteraars zijn.

Nuance is, zoals in iedere aflevering van Voorbij het Cliché, het sleutelwoord. En die nuance is volgens de Ouderenraad zoek. Kathy Louagie: "Een oudere is in onze pers extreem zorgbehoevend ofwel doet hij op zijn negentigste nog aan parachutespringen. Natuurlijk zijn media op zoek naar leuke, ludieke verhalen, maar het moet mogelijk zijn om meer divers en realistisch weer te geven wie de senioren van vandaag zijn. Dat beeld van uitersten dient alleen het cliché. Mediamakers onderschatten hoe dat overkomt bij een toch niet onaanzienlijk deel van hun doelpubliek."

Zeker in de terminologie is er meer zorg nodig. De Vlaamse Ouderenraad peilt regelmatig zijn achterban en merkt dat in de pers nochtans algemeen gebruikte omschrijvingen als ouden van dagen, derde leeftijd of bejaarden niet in goede aarde vallen. Termen als oude besjes en krasse knarren komen ronduit beledigend over, Viagrageneratie en hangborstenbikini's zijn daarvan de overtreffende trap. De Vlaamse Ouderenraad verkiest neutrale woorden als

Wanneer ben je oud? Er zijn mensen van dertig die qua levensopvatting ouder zijn dan sommige zeventigers.

'50-plussers', 'zeventigers' of 'senioren', met 'ouderen' als algemene koepelterm.

Anne Vanderdonck van Plus Magazine begrijpt de bezorgdheid en vindt dat ook de term 'ouderen' voor journalisten uiteindelijk in de praktijk weinig werkbaar is. "Want wanneer ben je oud? Er zijn mensen van dertig die qua levensopvatting ongetwijfeld ouder zijn dan sommige zeventigers. Eigenlijk is het zinvoller om mensen te benaderen vanuit de levensfase waarin ze zitten. Laat ik het verduidelijken met hoe wij bij Plus Magazine onze doelgroep afbakenen. Pin me niet vast op het cijfer, maar het vijftigste levensjaar is voor veel mensen een periode van grote veranderingen, waarin letterlijk een nieuw leven begint. Men heeft financiële middelen die men eerder niet had, want statistisch gezien is dit de levensfase waarin men voor het eerst erft. Tegelijkertijd vallen kosten zoals de hypotheek en de kinderopvang rond deze tijd meestal weg. Plus Magazine schrijft voor lezers die op dit kruispunt staan. Het zijn actieve mensen die heel geïnteresseerd naar de maatschappij kijken, geen types die iedere avond voor de tv hangen en zich het leven laten overkomen. Voor al wie zich in dat sjabloon herkent, werken wij. Grosso modo bevindt die doelgroep zich tussen 50 en 65, maar jonger of ouder kan zeker ook. Het is erg moeilijk daar een leeftijd of een benaming op te plakken, temeer omdat de term 'ouderen' negeert dat veel mensen zich op die leeftijd nog lang niet oud voelen."

Bedreiging?

Opmerkelijk is dat de Vlaamse Ouderenraad pleit voor terughoudendheid en nuancering in de berichtgeving over de vergrijzing. Die is nodeloos culpabiliserend, vindt men. Kathy Louagie van de Vlaamse Ouderenraad: "De vergrijzing is een gigantische kost en voor jongere generaties een wurgende last: dat idee wordt er stelselmatig ingelepeld. Doemscenario's over de onbetaalbaarheid van de pensioenen doen haast vergeten dat ouderen zelf een hele carrière lang pensioenbijdragen hebben betaald. Bovendien wordt de schijn gewekt dat de senioren vroeger het geld hebben opgesoupeerd, en jongeren nu voor hen de rekening mogen oppikken. Die analyse is sowieso kort door de bocht, maar in ieder geval treft de individuele oudere geen schuld. Het gevaar is dat men de

solidariteit tussen de generaties in vraag gaat stellen. Vergeet ook niet dat ouderen nog steeds een zeer positieve rol spelen in deze samenleving. Kijk naar alle verantwoordelijkheden die zij nog opnemen, betaald of niet! Als alle ouderen één dag zouden staken, dan valt het land stil. Blijf als journalist steeds kritisch voor populaire stellingen als: het geld zit allemaal bij de ouderen. De armoedecijfers nuanceren dat."

De vergrijzing kan net zo goed worden neergezet als een kans, stelt de Vlaamse Ouderenraad. Er is een schat aan expertise en ervaring beschikbaar bij mensen die hun leven niet meer moeten opbouwen. Die bron aanboren, biedt ongekende mogelijkheden. Betekent dit dat er geen kritische kanttekeningen meer mogen worden geplaatst bij de vergrijzing, die hoe dan ook budgettair en organisatorisch voor een gigantische uitdaging zorgt? Allerminst, stelt Louagie. "Althans zolang je niemand de schuld geeft van het feit dat hij of zij ouder wordt en ook weergeeft dat een ouder wordende bevolking niet noodzakelijk louter een last betekent. Het negatieve imago van de vergrijzing is een eenzijdige weergave van de feiten."

De Vlaamse Ouderenraad pleit voor meer verscheidenheid in de thema's waarbij ouderen aan bod komen. Niet alleen wanneer het over rusthuizen, dementie, ziekte of pensioenen gaat, zijn ouderen geschikte gesprekspartners. Vijftigplussers nemen deel aan alle aspecten van het maatschappelijke leven en dat wordt volgens de raad onvoldoende weerspiegeld.

Hoon

VRT-veteranen Dirk Tieleman en Jan Van Rompaey werkten aan een nichezender voor ouderen, een project dat onder tussen in de koelkast zit. De Vlaamse Ouderenraad pleit er veeleer voor om senioren beter te integreren in de algemene programmering, als participant en als consument, dan dat hij zit te wachten op nichekanalen. Over het algemeen vindt de oudere vandaag zijn of haar gading in de media, stelt de Ouderenraad, al wijst hij toch op een aandachtspunt: het tijdstip van sommige televisie-uitzendingen sluit niet aan bij het leefpatroon van veel ouderen. Men vermoedt dat daarom ook een pak potentiële kijkers worden gemist.

Misschien is er dus eerder gebrek aan media met ouderen dan

Ouderen interviewen was
vroeger wel makkelijker.

aan media voor ouderen. Wie kan immers beter weten wat de wensen en behoeften van het oudere doelpubliek zijn dan journalisten die zelf al enkele jaren op de teller hebben? Alleen blijkt ouder worden en journalist blijven niet altijd met elkaar verenigbaar. 755 (23%) van de 3250 Vlaamse beroepsjournalisten zijn ouder dan vijftig. Van die 755 zijn er 117 actief gepensioneerd, wat betekent dat ze hier of daar nog wel journalistieke stukken schrijven maar niet te veel – dat zou hen hun pensioen kunnen kosten. Anne Vanderdonck van Plus Magazine is niet verrast door de massale vervroegde uitstap. “Op redacties geldt vaak een ritme waarvan ik snap dat niet iedere vijftiger er nog dag in dag uit in meewil”, zegt ze. “Typisch aan onze sector is dat ze snel verandert, en niet iedereen zal daar voor openstaan. Mijn ervaring is: als mensen zin hebben om mee te evolueren, dan lukt het ze. De journalist die op mijn redactie het meest gemotiveerd is om met internet en nieuwe media te werken, is 63. Opnieuw: de clichés gaan zeker niet altijd op. Tegelijk wil ik ook wel benadrukken dat je zelf geen vijftig moet zijn om voor lezers van vijftig boeiend te schrijven. Je moet empathie hebben met je lezer, een actieve binding met wat hem of haar interesseert. En uiteraard ook empathie met je onderwerp. Maar dat geldt voor iedere journalist op iedere redactie. Daar staat geen leeftijd op.”

Blijft dat een hoop oudere collega's de laatste jaren tegen zijn wil naar de uitgang is geleid. Een notoir voorbeeld van iemand die ondanks zijn leeftijd wel nog aan de slag is, is Dirk Tieleman. De 70-jarige oud-VRT-journalist ging enkele maanden geleden aan de slag als anker van Vlaanderen Vandaag, het duidingsprogramma op VT4. Tieleman werd beloond met venijnige opiniestukken waar de hoon van afspatte. Onbegrijpelijk voor Kathy Louagie van de Vlaamse Ouderenraad. “Tieleman is een beslagen journalist met veel ervaring die actief wil blijven en zijn kans greep toen zich een mooie uitdaging aandiende. Waarom zou dat niet mogen?” De Ouderenraad wil net dat meer journalisten langer aan de slag blijven. Gedurende lange tijd was vooral de ondervetgenwoordiging van oudere vrouwen een werkpunt, maar volgens Louagie is dat intussen veranderd. “We hebben niet langer het gevoel dat vrouwen extra kwetsbaar zijn. Kijk naar Frieda Van Wijck, Martine Tanghe, Phara de Aguirre: er zijn tegenwoordig een hoop bemoedigende tegenvoorbeelden, al kan het uiteraard altijd nog beter.” ■

GELIJKE KANSEN IN VLAANDEREN: www.gelijkekansen.be

VLAAMSE OUDERENRAAD: www.vlaamse-ouderenraad.be

PRAKTISCHE HANDLEIDING VAN DE VLAAMSE OVERHEID VOOR IEDER DIE DE PENSIOENSLEEFTIJD NADERT:
www.60plusgids.be

BELEIDSINFORMATIE VOOR OUDEREN:

<http://www.vgc.be/Welzijn+en+Gezondheid/ZorgzameStad/Senioren/BeleidsInfo>

INTERUNIVERSITAIR CONSORTIUM DAT DE IMPACT VAN DE VERGRIJZING IN VLAANDEREN ONDERZOEKT:
www.covive.be

ENTER, HET VLAAMS EXPERTISECENTRUM OVER TOEGANKELIJKHEID: www.entervzw.be

Het moet
niet altijd
Carl Devos
zijn ...

Zoek eens op

www.expertendatabank.be

gelijke kansen
in Vlaanderen

Vlaamse overheid

Moeten journalisten de wereld verbeteren? Neen, dat is niet hun eerste roeping. De kerntaak van journalisten is en blijft wel om het publiek relevante en correcte informatie te bieden over de dingen die gebeuren.

Maar in die verantwoordelijkheid om goed te informeren, zit ook de roeping om niet in stereotypen te berichten en om te nuanceren waar dat gepast is. Zeker als het over mensen gaat. Of zoals artikel 27 van de Vlaamse Code van de Raad voor de Journalistiek het formuleert: “De journalist die persoonlijkheidskenmerken vermeldt zoals etnische oorsprong, huidskleur, seksuele geaardheid vermijdt stereotypering, veralgemening en overdrijving, en zet niet aan tot discriminatie.”

Deze brochure, met teksten die eerder in het VVJ-magazine *De Journalist* verschenen, biedt handvatten aan om die verantwoordelijkheid makkelijker aan te kunnen. Veel formele geboden of verboden staan er niet in, daarvoor is de journalistieke vrijheid ons te dierbaar. Maar collega's met een beetje goede wil zullen uit dit boekje wel degelijk veel inspiratie en tips kunnen puren.

Pol Deltour
Nationaal secretaris VVJ/AVBB

Journalisten weten dat een handicap hebben niet gelijkstaat aan zielig zijn, dat niet elke homo een ingeoliede bodybuilder is, dat niet elke jongere delinquent gedrag vertoont. Toch blijkt uit onze stukken vaak het tegendeel, uitgesproken of impliciet. Het gif heet veralgemening. En het medicijn is eigenlijk niet meer dan dat we ons werk beter, grondiger moeten doen. Dat we moeten beseffen dat we, mogelijk onbewust, vertrekken van stereotiepen en dat daardoor de mensen over wie we berichten schade kunnen berokkenen. Als men uit deze brochure iets moet onthouden, dan is het: hou uw geest open. Ga er niet a priori van uit dat u wel weet hoe de wereld in elkaar steekt. Laat verrassende invalshoeken toe die uw eigen wereldbeeld uitdagen. Allemaal horen we op een of andere manier bij een minderheidsgroep maar we zijn tegelijk ook elk afzonderlijk meer dan dat. In die laatste zin zit meer waarheid dan in gelijk welk cliché.

Jef Van Baelen
Journalist